

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 930.85:378.4:655.59»1917/1921»

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2023/2.1>

Барановська Н.М.

Національний університет «Львівська політехніка»

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПІДТРИМКУ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ 1917–1921 РР.

У статті досліджено процеси створення українських університетів і розвиток їх видавничої діяльності в умовах національно-культурного відродження 1917–1921 рр. через призму державної політики тогочасних органів крайової влади України у сфері освітньої та видавничої справи. Розглянуто особливості державницького курсу та формування законодавчої бази щодо забезпечення національного характеру університетської освіти, українськомовного наукового і навчального книговидання, створення періодики національного спрямування. Розглянуто значення та роль національної видавничої діяльності для підтримки функціонування новостворених університетів, формування національно-патріотичного світогляду університетського студентства, піднесення рівня історичної грамотності в українському суспільстві задля утвердження української ідентичності та національної державності.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що діяльність українських університетів, утворених у процесі здійснення курсу на українізацію вищої освіти, системна підтримка розвитку національної видавничої справи та науково-видавничої активності університетських викладачів і студентів були важливими складниками політичного етапу національно-культурного відродження та державного будівництва в Україні 1917–1921 рр. Ці питання лягли в основу державницького курсу Української Центральної Ради, гетьмана Української держави П. Скоропадського, Директорії УНР. Державною українською мовою почали вперше виходити університетські підручники і навчальні посібники, методичні матеріали та наукова література, а також часописи, де розглядалися важливі питання національно-державного та освітнього життя.

Здійснюючи видавничу діяльність у часи революційних перетворень 1917–1921 рр., українські університети проявили себе як важливі національно-освітні, наукові та культурні інституції, що сприяли якісному навчанню та патріотичному вихованню своїх студентів – майбутньої інтелектуальної еліти України. Їх видавництва та науковці ефективно привертали увагу до важливості навчання в університетах українською мовою та на основі українськомовної літератури, брали участь у формуванні та розширенні національного інформаційного та освітньо-наукового простору.

Ключові слова: національно-культурні перетворення, видавнича діяльність, публікаційна активність, Український народний університет, Київський державний український університет, Кам'янець-Подільський державний український університет.

Постановка проблеми. Важливою складовою національно-культурних і державотворчих процесів у 1917–1921 рр. було створення національної системи університетської освіти та налагодження публікаційної діяльності новостворених університетських установ. Університети стали виразниками формування культури української прогресивної вищої освіти та фундаментальної науки, що знайшло вияв у виданні навчальної та науко-

вої літератури і численних часописних публікаціях національного змісту. В умовах боротьби за українську державність та її утвердження, видавничу активність університетських установ, була частиною національної державної політики, адже дала потужний поштовх процесам українізації суспільно-політичного та культурного простору України, сприяла розгортанню національної видавничої справи, підготовці національно сві-

домого покоління випускників, здатних продукувати передові ідеї для розвитку України. Аналіз цих процесів дасть змогу висвітлити малодосліджені сторінки історії видавничої діяльності українських університетів та розширити історіографічну базу досліджень у галузі національних науково-освітніх та книговидавничих здобутків українського народу.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати процеси створення українських університетів та розвиток їх видавничої діяльності в умовах національно-культурних перетворень 1917–1921 рр. через призму державної політики вищих органів крайової влади України у сфері національної видавничої справи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Надзвичайно важливу роль у революційних подіях 1917–1921 рр. відіграла діяльність крайових органів влади України з українізації вищої освіти, створення державних університетських навчальних закладів, розвитку їх видавничої активності з метою забезпечення необхідною навчальною та науковою літературою, підтримка заснування періодичних видань, у яких розглядалися національні проблеми. Різні аспекти цієї проблематики висвітлювали у своїх роботах О. Завальнюк [2; 27], О. Орлик [5], О. Васьківська [9], М. Тимошик [10; 17], В. Гандзюк [11], О. Шуткевич [12], Н. Давидова [16], В. Лозовий [26], та інші. Дослідниками здійснено аналіз українського книговидання та преси періоду національно-визвольних змагань, законодавчого забезпечення, основних етапів та механізмів їхнього розвитку на тлі державної книговидавничої політики українських урядів, охарактеризовано специфіку та особливості книговидавничого руху, окреслено тематику видань. У центрі системних наукових досліджень перебували й аналіз джерельної бази та різних форм діяльності Київського та Кам'янець-Подільського українських державних університетів, визначні праці конкретних університетських діячів. Незважаючи на значну кількість праць з питань книговидання та періодики доби Національної революції 1917–1921 рр., окремого комплексного дослідження видавничої діяльності на підтримку розвитку українських університетів цього періоду досі не існує. Тому варто заповнити цю прогалину.

Виклад основного матеріалу дослідження. Університетська видавнича діяльність в Україні, започаткована Харківським і Київським університетами у ХІХ ст., продовжила свій розвиток у часи Національної революції 1917–1921 рр. Це був період політичної фази національно-культур-

ного відродження, що розгорнувся після краху Російської імперії, яка десятиліттями системно знищувала українську культуру, забороняла українськомовне видання, здійснювала русифікацію української освіти. З початком Національної революції, коли державотворча ідея стала активним чинником громадсько-політичної та культурницької діяльності творчої та наукової інтелігенції, її представники здійснювали місію розбудови національної культури, сприяючи тим самим «зростанню самосвідомості українства» [1, с. 181–183].

Закладення підґрунтя для відродження національної культури, здійснення її всебічної та різногалузевої підтримки на державному рівні розпочала Українська Центральна Рада, створена у березні 1917 р. До її складу увійшло чимало представників української інтелігенції: відомі політики і письменники, літературознавці, науковці та публіцисти, які усвідомлювали важливу роль української вищої освіти та видавничої діяльності у процесах національно-культурного відродження, державного становлення української нації та виховання національно свідомого, добре освіченого молодого покоління українців.

Тому одними з найбільш важливих напрямів культурної роботи Центральної Ради були українізація системи вищої освіти, створення нових університетських навчальних закладів, налагодження в них українськомовної публікаційної діяльності в рамках розвитку національної видавничої справи. Вперше цим сферам національної культури надавалася суттєва організаційна підтримка та фінансова допомога.

Українізація вищої освіти за сприяння Центральної Ради розпочалася під керівництвом генерального секретаря освіти Івана Стешенка. З метою підготовки наукових кадрів для її проведення 5 жовтня 1917 р. в Києві у приміщенні Педагогічного музею було відкрито Український народний університет, який, за словами його професора, відомого ученого-літературознавця та історика літератури Феоктиста Сушицького, мав «служити кращим доказом нашого права на вищу культурність» [2, с. 46]. Ректором цього університету було обрано голову Українського технічно-агрономічного товариства «Праця», професора Івана Ганицького. В основі навчальної програми були дисципліни українознавчого циклу – історія України, українська мова, методологія історії, історія українського мистецтва, історія української літератури, джерелознавство та історіографія історії України, історія української церкви. До закладу записалося майже півтори тисячі

студентів, які для успішного навчання потребували випуску значної кількості українськомовної літератури – підручників, словників, довідників. Так як більшість викладачів були професорами і доцентами Університету св. Володимира, друкарня якого у 1917 р. видавала журнали, де публікувалися навчальні посібники та монографії, то ця література активно використовувалася для навчання студентів Українського народного університету. Це, зокрема, значний за обсягом джерельного матеріалу, науковою та інформаційною насиченістю часопис «Університетські відомості» – «один з найкращих універсальних науково-освітніх журналів Києва другої половини XIX – початку XX ст.» [3], 26 том «Записок Київського товариства природознавства» – журналу, де вміщувалися наукові праці з природничих наук – біології, хімії, фізики, математики, географії та геології.

Проблема нестачі підручників певною мірою вирішувалася і завдяки виданню українськомовних наукових і навчальних праць, авторами яких були провідні науковці Українського народного університету. Зокрема, приват-доцентом тут працював відомий вчений-культуролог, мовознавець і лексикограф, історик церкви, політичний і громадський діяч Іван Огієнко, який читав студентам свій авторський курс «Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народа». Перший раз курс вийшов друком у 1917 р., а вдруге був виданий у 1918 р. в Київському видавництві книгарні Є. Череповського (Друкарня «І. Чоколів») [4, с. 18].

Значний вплив на університетський освітній процес мало видання популярних українських часописів. У липні 1917 р. за редакцією голови Української Центральної Ради М. Грушевського відновилося видання «Літературно-наукового вісника», на шпальтах якого було надруковано відомі праці історика: «Якої ми хочемо автономії й федерації», «Хто такі українці й чого вони хочуть», «Звідки пішло Українство і до чого воно йде». У цих роботах були проаналізовані проблеми національно-державного руху та української ідентичності. У 1917 р. виходив популярний часопис української інтелігенції – історичний журнал «Україна». У ньому друкувалися статті й розвідки з історії, археології, економіки, фольклористики, етнографії, мови, літератури, мистецтва, краєзнавства України; матеріали і документи з короткими коментарями (спогади, листування, недруковані літературні твори з громадського і культурного життя XIX і початку XX століть [5, с. 2]. Виходив

і місячник літератури, мистецтва та громадського життя «Шлях», на сторінках якого публікувалися твори українських письменників, літературознавчі та публіцистичні статті і рецензії.

З метою збільшення видань навчальної та наукової літератури українською мовою Центральна Рада підтримувала діяльність старих і створення нових видавництв та друкарень. Серед найбільших, які функціонували у 1917 р., були видавництво товариства «Час», «Вік», «Вергинигора», що друкували художні, навчальні та науково-популярні книги. Одним із перших розпочало друк українських підручників видавництво товариства «Час». Серед друкованої продукції були словники та посібники для вивчення української мови (зокрема, «Українсько-російський словник» Віктора Дубровського). Видавництво товариства «Час» мало у власності друкарню, дві крамниці – у Києві та Кам'янці-Подільському, а також власні представництва у 72 книгарнях України [6]. Загалом у 1917 р. в Україні працювало 78 державних і приватних видавництв, а також різних товариств, об'єднань, громадських організацій [7], які сприяли розвитку національного редакційно-видавничого процесу.

Важливу підтримку та міцну основу для друку українськомовної навчальної та наукової літератури мало оголошення Центральною Радою 23 березня 1918 р. української мови мовою діловодства УНР. За основу частково був взятий правовпис, укладений **І. Огієнком** для школярів [8]. Це скасувало жорсткі заборони російської влади на викладання українською мовою у навчальних закладах та видання українськомовних праць. За сприяння Центральної Ради масовими тиражами вийшло 680 найменувань навчальної, історичної, художньої, суспільно-політичної, технічної та іншої літератури українською мовою, було засновано 80 українськомовних газет і журналів [7]. Здійснювалися заходи зі створення Української національної бібліотеки (УНБ) на базі Київської міської публічної бібліотеки, а також її філій у великих містах України. У цих бібліотеках зберігалися великі книжкові фонди, серед яких були рідкісні видання та архівні документи. Для роботи над бібліотечними фондами залучалися науковці і студенти.

Падіння Центральної Ради внаслідок державного перевороту 29 квітня 1918 р. привело до скасування всіх її постанов і законів. Однак державницький курс сприяння розвитку української вищої освіти та національної видавничої справи виявився незмінним. У часи правління Павла

Скоропадського, який проголосив себе гетьманом Української держави, українськомовне видавництво почало набирати ще більших темпів. Вперше в історії України розпочалося широкомасштабне друкування підручників рідною мовою, що зробило книгу доступною для використання в системі освіти, серед широкої читацької аудиторії й позитивно вплинуло на процес національно-культурного будівництва [9, с. 13]. Упродовж 1918 р., який називають роком української книги, кількість українських видавництв, як державних, так і приватних, зросла до 104 [10, с. 298].

Гетьман П. Скоропадський підтримував відродження ґрунтовної української освіти і науки та ставив у «нерозривний зв'язок завдання утвердження української самосвідомості з розвитком національної освіти» [11, с. 74]. Очільник Української держави поставив перед своїм урядом – Радою Міністрів, а також генерал-губернаторами, завдання провести підготовчу роботу задля відкриття вищих навчальних закладів по всіх губернських центрах. У його амбітні державотворчі плани входили заходи зі створення українських державних університетів, які, як осередки універсальних знань, мали відігравати важливу роль у процесах утвердження української державності та національно-культурного відродження України. 20 червня 1918 р. при Міністерстві освіти й мистецтва Української держави розпочала роботу Комісія з вищих шкіл і наукових інституцій України під керівництвом визначного українського науковця Володимира Вернадського, який вважав, що для поширення ґрунтовної вищої освіти в Україні, «діючих Київського і Харківського університетів буде замало». Вже у липні 1918 р. комісія почала напрацьовувати університетські статuti, підбирати кадри та професуру для подальшої роботи. За проєктом В. Вернадського, на базі університетів планувалося створити «не просто центри вищої освіти, а науково-дослідні інститути та лабораторії» [12].

6 жовтня 1918 р. на основі Українського народного університету в Києві було відкрито перший Український державний університет, де навчання розпочалося українською мовою. В університеті було чотири факультети, на яких готували фахівців у галузі історико-філологічних, юридичних, фізико-математичних і медичних наук. Ректором установи став професор Ф. Сушицький. У закладі працювали 68 професорів, доцентів і асистентів [13]. Зусилля найбільш активних з них були спрямовані, окрім наукової та навчально-методичної роботи, на збереження української культурно-історичної спадщини та публікаційну діяльність.

22 жовтня 1918 р. було урочисто відкрито другий Український державний університет – Кам'янець-Подільський, заснований на підставі ухваленого Радою Міністрів Української держави і підписаного 17 серпня 1918 р. гетьманом П. Скоропадським закону «Про заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університета» з 1-го липня 1918 р. [14]. Розташований на заході України (нині – Хмельницька обл.), він став першим в Україні вищим закладом освіти європейського типу. До університету вступило багато студентів із Східної та Західної України, які щойно закінчили середню школу, чи були звільнені з війська [15, с. 160]. Першим ректором став професор *Іван Огієнко*. Саме він переконав міністра освіти Миколу Василенка у доцільності відкриття університету в Кам'янець-Подільську, адже це місто, на його думку, «знаходиться на стику двох культур і якнайкраще підходить для університетського міста» [16, с. 55]. Професорсько-викладацький склад формувався із національно свідомих науковців Києва, Харкова, Катеринослава, Одеси, Львова і Кам'янця-Подільського, які відзначалися професійністю, науковістю та активністю у державотворчих процесах [2, с. 49]. Зусилля ректора І. Огієнка, були спрямовані на те, аби очолюваний ним університет став «справжнім осередком національного відродження української мови, національної культури цього, з одного боку, ополяченого, а з іншого – зрусифікованого краю» [17, с. 43].

Університет у Кам'янець-Подільську продовжив кращі університетські видавничі традиції. При ньому працювали літографія і орендована друкарня, які випускали курси лекцій викладачів, газети, студентський і профспілковий журнали, наукові записки. Важливу роль у створенні цього видавничого осередку відіграло акційне видавничє товариство «Час». У жовтні 1918 р. воно виступило ініціатором утворення «Фонду українських видавництв при Кам'янець-Подільському державному університеті». Цю ідею підтримало засноване Братством самостійників українське видавництво «Вернигора», що спеціалізувалося на випуску різноматичної літератури національного спрямування, особливо літературно-історичних та політично-агітаційних праць. На урочистостях з нагоди відкриття фонду видавці вручили ректору університету проф. І. Огієнку вітальну адресу.

Новий період розвитку *Кам'янець-Подільського державного українського університету* розпочався в часи Директорії, яка прийшла до влади після

падіння Гетьманату. Директорія відновила державність і закони УНР, опублікувавши 26 грудня 1918 р. у київській пресі Декларацію, яку «іноді називають тимчасовою конституцією Української Народної Республіки» [18]. Проводячи національну культурну політику, Директорія 1 січня 1919 р. ухвалила «Закон про державну українську мову в УНР» та унормування міністерством освіти правописного кодексу із затвердженням його обов'язкового вжитку по всій Україні [19]. Вжиті заходи припинили безлад у тогочасній українській орфографії та термінології, з яким стикалися видавці та автори книжок, які використовували різні правописні норми, і що відомий освітній діяч та письменник Спиридон Черкасенко називав «суцим прокляттям» для упорядників «книжок і підручників» [20]. Для реєстрації всієї друкованої продукції, що видавалася на території УНР, її наукового обґрунтування та систематизації, Директорія затвердила Закон про утворення Головної Книжної Палати в Києві на чолі з українським бібліографом Юрієм Меженком. Всі видання України реєструвалися згідно з бібліографічними стандартами, а інформаційна база дозволяла простежити за тенденціями видавничої справи [21].

Через воєнні обставини, пов'язані з більшовицьким наступом на Київ, Директорія 2 лютого 1919 р. переїхала до міста Кам'янця-Подільського, який став не тільки столицею УНР, а й новим центром розвитку національної видавничої справи за активної участі Кам'янець-Подільського українського державного університету. Цьому сприяв його ректор І. Огієнко, якого Директорія призначила водночас і на посаду міністра освіти в уряді УНР (з 5 січня по 9 квітня 1919 р.).

І. Огієнко підтримав створення видавничого відділу при Раді студентських представників університету. До проекту статуту цієї громадської організації було введено розділ «Видавництво», де було зазначено, що без українських підручників студенти не отримають ґрунтовних знань і піднесенню загальнонаціональної свідомості не зможуть достатньо прислужитися, від чого може підупасти значення державного університету, «як розсадника наукових ідей, як головного чинника національного розвитку, національної культури». Було вирішено виділити на потреби видавничого відділу 400.000 крб., «на які він зможе видавати далі в більшому розмірі лекції професорів і тим самим забезпечить пекучу для студентства потребу в підручниках» [22].

Видавничу діяльність у Кам'янець-Подільському університеті розглядали як важли-

вий засіб здобуття знань, поживлення наукової активності та піднесення освіченості. Викладачі і студенти об'єдналися у два наукових товариства, які брали участь у підготовці до друку різних словників: правничого, історичного словника української мови, біографічного словника діячів Поділля. Серед викладачів університету, які активно підтримували та розвивали видавничу справу, було чимало відомих літераторів. Наприклад, літературний критик Софія Русова, яка працювала лекторкою педагогіки і брала активну участь в оновленні змісту, форм і методів навчання та виховання, була авторкою ряду педагогічних праць з обґрунтування української за змістом системи освіти. На кафедрі слов'янської філології посаду приват-доцента обіймав український поет, літературознавець і перекладач Михайло Драй-Хмара, який упродовж 1919–1920 рр. був редактором «Записок Кам'янець-Подільського університету» і очолював літературно-лінгвістичну секцію науково-дослідної кафедри історії та економіки Поділля [23, с. 164–165]. У 1920 р. літографією університету на основі прочитаних М. Драй-Хмарою лекцій з історії польської, чеської, сербської, болгарської мов та літератур, історії української мови, стародавньої слов'янської мови був виданий підручник «Слов'янознавство» [24]. У добу революції побачили світ такі праці університетських викладачів, як: «Історія української мови» І. Огієнка, «Географія України», «Основи географії», «Фізична географія» В. Гериновича.

У Кам'янець-Подільському університеті добре розуміли значення історичної науки для формування національної свідомості, самосвідомості та ідентичності. З метою поширення знань з історії України в університетській друкарні було видано праці вченого-літературознавця Леоніда Білецького – «Що читати по історії України: коротенька історіографія України» та «Народність чи національність». У 1920 р. вийшов друком підготовлений професором історико-філологічного факультету Павлом Клепатським курс лекцій з джерелознавства історії України, а також чимало його наукових статей, оглядів та заміток, надрукованих у «Записках» Кам'янець-Подільського державного українського університету» [25, с. 60]. А з огляду на заснування кафедри історії та культури Поділля, значна увага в університеті приділялась дослідженню історії подільського регіону. Відомий політичний діяч та історик Дмитро Дорошенко видав на допомогу студентам книгу «Про минулі часи на Поділлі». Визначний поділезнавець Юхим Сіцинський, який викладав краєзнавчі

спецкурси, надрукував «Начерки з історії Поділля», а приват-доцент Леон-Ігнацій Бялковський – працю «Поріччя Мурафи XV–XVI ст.» [26, с. 208].

У м. Кам'янці-Подільському в період Директорії УНР виходили десятки українських часописів, які публікували матеріали про проблеми тодішньої революційної дійсності у контексті боротьби за національне визволення та українську державність. До створення деяких із них мали безпосередній стосунок університетські викладачі та співробітники. Вони організували видання щоденної політичної та економічно-літературної газети «Наш шлях», яку редагував приват-доцент університету Л. Білецький. Він опублікував на її сторінках курс лекцій з народної поезії, використовуваний у навчанні студентами-філологами. Ця газета виконувала «роль своєрідного літописця діяльності Кам'янець-Подільського державного університету» [27, с. 527]. У ній друкувалися розпорядження (обіжники) і закони уряду УНР, підписані міністром освіти І. Огієнком, які стосувалися освітньої реформи. Часопис «Наш шлях» став вагомим внеском у боротьбу за подолання імперських стереотипів та антиукраїнських настроїв у релігійній сфері, сприяв формуванню національно-релігійної свідомості на основі ознайомлення читачів із життєвим і творчим шляхом представників духовної та світської інтелігенції. На шпальтах цього часопису друкувався нарис «Культурний рух на Україні в часи революції», рецензії С. Русової [11, с. 100–101]. Згодом газета «Наш шлях» стала неофіційним органом міністерства освіти України [28].

З Кам'янець-Подільським університетом пов'язаний вихід часопису «Наше життя». Цей друкований орган започаткував постійний розділ «Книгознавство», від нього йшла ініціатива щодо формування при університеті своєрідної національної книгозбірні, коли Кам'янець-Подільський став столицею УНР [10, с. 306–307].

У Кам'янець-Подільському державному українському університеті був заснований і періодичний часопис «Нова думка». Велику увагу його редакція приділяла аналізу поточного літературного процесу, складанню бібліографії нових видань за галузями знань для бібліотек вищих навчальних закладів. У «Новій думці» публікувалися твори письменників світової та вітчизняної літератури. Вміщувалися також оригінальні твори студентів та викладачів університету, з-поміж яких – М. Драй-Хмари, Д. Бузька, І. Липи [10, с. 306].

За плідної співпраці з видатними педагогами Кам'янець-Подільського університету, такими як ректор, професор І. Огієнко, професорами В. Бідновим, П. Бучинським, К. Широцьким, приват-доцентами Л. Білецьким, І. Крип'якевичем, М. Драй-Хмарою, М. Чайковським, а також за редакцією співробітників відділу позашкільної освіти Подільської губернської народної управи, у Кам'янець-Подільську виходив часопис «Освіта» – двотижневий педагогічний журнал, який друкував найголовніші розпорядження міністерства освіти, що стосувалися порядку запровадження державної мови в навчальних закладах УНР, інформував про закони й розпорядження з питань освіти, видання підручників та іншої педагогічної літератури. Матеріали часопису «Освіта» мали важливе значення для формування та розширення джерельної бази регіональних історико-педагогічних досліджень [29, с. 23].

Висновки. Створення нових українських університетів і видавництв, українізація університетської системи освіти та всебічна підтримка національної видавничої справи, сприяння розвитку публікаційної діяльності в університетських установах, були важливими складниками політичного етапу національно-культурного відродження та державного будівництва в Україні 1917–1921 рр. Ці питання стали визначальними у втіленні державницького курсу Українською Центральною Радою, гетьманом Української держави П. Скоропадським, Директорією УНР. Задля забезпечення національного характеру вищої освіти в Україні, державною українською мовою почали вперше виходити університетські підручники та навчальні посібники, методичні матеріали, наукова фахова література та періодика національного спрямування.

Університетські видавництва, публікуючи українськомовні праці, сприяли якісному навчанню студентів як національно свідомої інтелектуальної еліти українського суспільства, привертати увагу до важливості навчання в університетах українською мовою, сумлінного вивчення дисциплін українознавчого циклу. Беручи активну участь у видавничих процесах, викладачі українських державних університетів, розвивали *українську науку*, поширювали знання з історії України та краєзнавства, популяризували серед студентів і населення знання про українську культуру, і тим самим слугували прогресивним національно-культурним перетворенням та освітньому відродженню України.

Список літератури:

1. Буравченко Д.А. Культурно-мистецьке відродження в часи Української революції: місце і роль громадської ініціативи (1917–1920 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2011. 234 с.
2. Завальнюк О.М. Міста України – центри національної університетської освіти (1917–1920 рр.) // *Історія України: маловідомі імена, події, факти* : зб. ст. / НАН України, Ін-т історії України. Київ ; Донецьк, 2001. Вип. 15. С. 45–52.
3. «Университетские известия». Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/97> (дата звернення: 24.02.2023).
4. Українська книга 1917–1921 рр. у фондах Педагогічного музею України: Каталог-путівник / Педагогічний музей України; уклад.: В. О. Гайдей, О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська. Київ : ПМУ, 2017. 172 с.
5. Орлик О. Журнальні видання України 1917–1920 років як джерело історії української преси. URL: http://ukrbook.net/DAD/publ/Orlyk_5_2008.pdf (дата звернення: 24.02.2023).
6. Українське книговидання доби визвольних змагань і 20-х років XX ст. Видавництво «Час» (Київ). Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.org.ua/vustavki.php?id=1160> (дата звернення 30.01. 2023).
7. Культура в роки боротьби за державну незалежність України (1917–1920). URL: <https://buklib.net/books/26656/> (дата звернення: 30.01.2023).
8. Рада прийняла рішення щодо мови. *Gazeta.ua* URL: https://gazeta.ua/articles/istoriya-movi/_rada-prijnyala-rishennya-schodo-movi/956562 23 березня 2020. (дата звернення: 24.02.2023).
9. Васківська О.Г. Книговидавнича справа в Україні 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... канд. соц. ком. : 27.00.05. Київ, 2019. 18 с.
10. Тимошик М.С. Історія видавничої справи: підручн. 2-ге вид., виправл. Київ: Наша наука і культура, 2007. 496 с.
11. Гандзюк В. О. Часописи Поділля в процесі творення державницької ідеології українства (1917–1920 рр.): Монографія. Вінниця: Діло, 2009. 370 с.
12. Шуткевич Олесь. Перший на Поділлі, другий в Україні. До 100-ліття заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету. День. 16 серпня 2018 р. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/pershyu-na-podilli-drugyy-v-ukrayini> (дата звернення: 25.02.2023).
13. Український народний університет. URL: <https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az.html> (дата звернення: 26.02.2023).
14. Павло Гай-Нижник. Архівні документи. Українська держава (1918 р.). [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(08\)17.kam.-pod.univ.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(08)17.kam.-pod.univ.php) (дата звернення 26.02.2023 р.).
15. Трембіцький А. А. З історії життя студентів Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919–1920) // *Освіта, наука і культура на Поділлі*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2011. Т. 17. С. 160–170.
16. Давидова Н. Наукова інтелігенція у впровадженні української мови у вищі навчальні заклади за українських урядів у 1917–1920 рр. *Емінак: Науковий щоквартальник*. 2007. № 1(1). С. 52–58.
17. Тимошик М. Голгофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності. К.: Заповіт, 1997. 231 с.
18. Максимова М. Декларація Директорії Української Народної Республіки. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1226N/> (дата звернення: 26.02.2022 р.).
19. *Вісник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки*. 1919. 18 січня.
20. Політика українських урядів у видавничій сфері. URL: <https://studall.org/all3-131964.html> (дата звернення 26.02.2023 р.).
21. Директорія в Києві затвердила закон про створення Головної книжкової палати (1919). URL: http://www.calendarium.com.ua/ua/direktoriya_v_kiievi_zatverdila_zakon_pro_stvorennya_golovnoi_knizhkovoi_palati_1919. 24 січня 2022 (дата звернення 26.02.2023 р.).
22. Кам'янець-Подільський як видавничий і книгознавчий центр УНР. URL: <https://infopedia.su/2x45ab.html> (дата звернення 26.02.2023).
23. Драй-Хмара-Ашер О. Переглядаючи батьків архів // *Київські неокласики / Упор. Віра Агеєва*. Київ: Факт, 2003. С. 161–174.
24. Федорів І. Творчість Михайла Драй-Хмари в контексті розвитку національного слов'язознавства першої половини XX ст. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Fedoriv_Iryna/Tvorchist_Mykhaila_Drai-Khmary_v_konteksti_rozvytku_natsionalnoho_slovianoznavstva.pdf?PHPSESSID=i1h0fc1f7o1thej18r9u809v70 (дата звернення 26.02.2023).
25. Мельник Е. Діяльність П. Г. Клепатського в Кам'янець-Подільському державному українському університеті. *Етнічна історія народів Європи* : зб. наук. пр. Київ: УНІСЕРВ, 2001. Вип. 8. С. 59–61.

26. Лозовий В. С. Бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету в добу революції (1918–1920 рр.) // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. Вип. 2. С. 206–213.

27. Завальнюк О.М. Джерела про заснування і діяльність Київського і Кам'янець-Подільського державних українських університетів (1917–1921 рр.) // *Освіта, наука і культура на Поділлі*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2011. Т. 17. С. 519–536.

28. Кам'янець-Подільський як видавничий і книгознавчий центр УНР. URL: <https://infopedia.su/2x45ab.html> (дата звернення: 12. 03.2023).

29. Тарнавська С. В. Роль часопису «Освіта» (1918–1919, м. Кам'янець-Подільський) у проведенні регіональних історико-педагогічних досліджень. С. 23–24. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718137/1/Tarnavska_Regionalism_2019.pdf (дата звернення 31.01. 2023).

Baranovska N.M. PUBLISHING ACTIVITY IN SUPPORTING THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN UNIVERSITIES DURING THE PERIOD OF NATIONAL AND CULTURAL TRANSFORMATIONS 1917–1921

The article analyzes the processes of Ukrainian universities creation and the development of their publishing activities in the conditions of national and cultural revival (1917–1921), through the prism of state policy of the Ukrainian regional authorities of that time in the field of education and publishing. Peculiarities of the state course and formation of the legislative framework regarding the provision of national character of university education, Ukrainian-speaking scientific and educational book publishing, and the creation of periodicals of a national orientation are considered. The significance and role of national publishing activities for supporting the functioning of newly established universities, the formation of a national-patriotic worldview of university studentship, and raising of the level of historical literacy in Ukrainian society in order to establish Ukrainian identity and national statehood are considered.

The conducted research provides grounds for asserting that the activities of Ukrainian universities, formed in the process of implementing a course on the Ukrainization of higher education, systematic support of the development of national publishing activity and the scientific and publishing activeness of university teachers and students were important components of the political stage of national and cultural revival and state-building in Ukraine of 1917–1921. These issues formed the basis of the statist course of the Ukrainian Central Rada, Hetman of the Ukrainian State P. Skoropadskyi, and the UNR Directory. For the first time, university textbooks and teaching aids, methodological materials and scientific literature, as well as periodicals dealing with important issues of national-state and educational life, began to be published in the official Ukrainian language.

Carrying out publishing activities during the revolutionary transformations of 1917–1921, Ukrainian universities showed themselves as important national educational, scientific and cultural institutions that contributed to quality education and patriotic upbringing of their students – the future intellectual elite of Ukraine. Their publishing houses and scientists effectively drew attention to the importance of studying at universities in the Ukrainian language and on the basis of Ukrainian-language literature, participated in the formation and expansion of national, informational and educational-scientific space.

Key words: national and cultural transformations publishing activity, Ukrainian People's University, Kyiv State Ukrainian University, Kamianets-Podilskyi State Ukrainian University.